

Sprawozdanie z konferencji naukowej pt. „Nad społeczeństwem staropolskim. Kultura, instytucje i struktury społeczne w XVI-XVIII stuleciu”, Białystok 12 - 13 października 2005r.

W dniach 12-13 października 2005 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu w Białymstoku odbyła się konferencja pt. Nad społeczeństwem staropolskim. Kultura, instytucje i struktury społeczne w XVI-XVIII stuleciu. Celem konferencji było przybliżenie stanu badań nad społeczeństwem Rzeczypospolitej epoki nowożytnej prowadzonych przez młodych badaczy tej epoki.

Szerokie ramy tematyczne konferencji pozwalały zaprezentować różnorodne pola badawcze młodych adeptów nauk historycznych z wielu ośrodków naukowych (Białystok, Katowice, Kraków, Lublin, Poznań, Sandomierz, Siedlce, Warszawa, Wrocław). Dominującą była problematyka dotycząca zagadnień politycznych. Jacek Brzozowski (Białystok) w wystąpieniu nt. Rola i znaczenie marszałka izby poselskiej w strukturze sejmu polskiego oraz speakera i clerka w Parlamencie angielskim w drugiej połowie XVI stulecia. Problemy dyskusyjne przedstawił procedury wyboru marszałka, postacie marszałków (najczęściej tę sprawowali przedstawiciele rodziny Siennickich) oraz ich kariery. Analiza ścieżek awansu pokazała, że urząd marszałka torował drogę do wysokich funkcji w administracji lokalnej. Adam Moniuszko (Warszawa) w wystąpieniu nt. Postulaty reformy szlacheckiego wymiaru sprawiedliwości w mazowieckich laudach sejmikowych w I połowie XVIII wieku zaprezentował wyniki badań, które przyniosły ustalenia, że co 6 postulat instrukcji poselskiej odnosił się do zmian w systemie sprawiedliwości. Bywały sejmiki, podczas których redagowano instrukcje, w treści których nawet połowa postulatów odnosiła się do reform systemu sprawiedliwości. Powody tego stanu tkwiły w aktualnej sytuacji politycznej i bieżących wydarzeniach na gruncie lokalnym, np. w 1579 r. w wyniku zająć mających miejsce w sądzie w Wiźnie zostało zabitych 11 osób, a 60 rannych. Trudną sytuację sądownictwa szlacheckiego potęgowały złe warunki lokalowe. Rozwiązania problemów szlachta upatrywała w utworzeniu trybunału mazowieckiego. Radosław Poniak (Białystok) przedstawił Kariery urzędników podlaskich. Rezultaty badań wykazały, że karierę robiły rody związane z Podlasiem. Awans podlaskiej szlachty jednak ograniczał się do lokalnej hierarchii urzędniczej. Urzędem prestiżowym, zapewniającym również dalszą karierę było starostwo grodowe, które pozostawało najczęściej w jednej rodzinie. Potomkowie starostów grodowych nie osiąkali niższego poziomu awansu niż ich przodkowie. Zagadnień politycznych dotyczyły także referaty Szymona Brzezińskiego (Warszawa) Senat i senatorowie w debacie sejmowej za Zygmunta Augusta, Dariusza Makiły (Warszawa) Król w prawie ustrojowym Rzeczypospolitej po 1573

roku. Próba systematyki, Marcina Niemyjskiego (Białystok) Problem prymasa Uchańskiego jako interrexa w pierwszym bezkrólewiu po śmierci Zygmunta Augusta.

Marta Kuc przedstawiła Koncepcje narodu według Stanisława Orzechowskiego (Warszawa) dowodząc jednocześnie, że współczesne metody socjologiczne nie są adekwatne do badań nad społeczeństwem staropolskim. Jarosław Wasilewski (Białystok) wygłosił referat nt. Teoria i praktyka dziejopisarstwa polskiego w XVI wieku, w którym wykazał, że już w XVI wieku badacza dziejów zobowiązywano do przedstawiania historii niezafałszowanej. Ówczesni dziejopisarze (np. Marcin Kromer, Maciej Strykowski) korzystali już z archiwum i odkryć archeologicznych.

Szeroko reprezentowana była problematyka społeczna. Piotr Guzowski (Białystok) przedstawił Mikrohistorie gospodarze chłopów polskich w XV i XVI wieku, w których przybliżył życie codzienne przełomu epoki średniowiecza i nowożytności. Plagą codzienności tamtych czasów były kradzieże, pożary i alkoholizm. Władysław Berkowski (Lublin), historyk pochodzący z Odessy, przedstawił Struktury administracyjne celnych i mytnych komór na Wołyniu w XVI-XVII stuleciu. Myto na Wołyniu pobierano w 57 miejscowościach, z reguły usytuowanych na szlakach tranzytowych. W służbie celnej dominowali Żydzi, zatrudniani na kontraktach dzierżaw. Po przyłączeniu Wołynia do Korony członkom narodowości żydowskiej zabroniono pełnienia służby celnej. Funkcjonowała zorganizowana sieć szpiegów, donoszących o kupcach omijających Łuck, Włodzimierz. Donosiciel otrzymywał połowę wartości myta. Artur Brzozowski (Wrocław) zaprezentował Podstawy finansowe działalności politycznej i społecznej królowej Ludwiki Marii Gonzagi. Przedstawił źródła majątku (posag, majątek we Francji), metody jego pomnażania oraz wpływ na zmianę struktury dochodów spowodowany „potopem szwedzkim”. Krzysztof Boroda (Białystok) zanalizował Strukturę majątkową szlachty województwa płockiego w XVI wieku. Iwona Kulesza-Woroniecka (Białystok) w wystąpieniu nt. Kobieta wobec problemów małżeńskich w epoce nowożytnej-propagowane wzorce i postawy na podstawie tekstów intercyz, testamentów, akt sądowych i pamiętników omówiła najczęściej występujące problemy małżeństw epoki nowożytnej: bezdzietność, przemoc, choroby umysłowe, pijaństwo. Świat podróży przybliżył referat Małgorzaty Kameckiej (Białystok) pt. Memoriał expens na wojażu jako przyczynek do badań nad zagranicznymi podróżami szlachty polskiej w XVIII wieku. Niepodejmowane w dotychczasowych badaniach i niemal nieznanne zagadnienia przedstawiła Julia Rudakova (Lublin) w referacie nt. Zmiany pozycji społecznej szlachty polskiej w Imperium Rosyjskim w okresie od drugiego rozbioru do 1801 roku.

W obradach nie zabrakło głosów dotyczących najbardziej znaczącej warstwy staropolskiego społeczeństwa - magnaterii. Katarzyna Kuras (Kraków) przedstawiła Świat współpracowników Augusta Czartoryskiego. Problemy badawcze. Familia była środowiskiem karnym i dobrze zorganizowanym, połączonym więzami formalnymi i nieformalnymi. Liderem grupy był August Czartoryski, który bar-

dziej w swych działaniach stawiał na rzeczywistą władzę niż na tytuły. Anna Ponia-towska (Siedlce) omówiła Patronat Józefa Potockiego, hetmana wielkiego koronne-go koronnego w pierwszej połowie XVIII wieku, poddając analizie mechanizmy pozyskiwania współpracowników, wywodzących się w głównej mierze z wojska. Mirosława Kamecka-Skrajna (Siedlce) przedstawiła Historię rodu Wielopolskich od XVI wieku do początków wieku XVII.

W obradach nie zabrakło zagadnień związanych z duchowieństwem i życiem religijnym. Dorota Wereda (Siedlce) zaprezentowała wystąpienie nt. Hierarchie Cerkwi unickiej a środowiska magnackie w czasach panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, Rafał Kuśmierczyk (Sandomierz) przedstawił Problem braku duchowieństwa parafialnego w diecezji wrocławskiej w końcu XVI wieku, Jacek Szpak (Katowice) zanalizował Strukturę organizacyjną i społeczną paulinów polskich w latach 1764-1795, Krzysztof Pogorzelski (Białystok) omówił Działalność bractw religijnych przy parafii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Węgrowie w latach 1631-1795. Oprócz praktyk religijnych bractwo zajmowało się organizacją kazań głoszonych dla Żydów oraz wzajemną pomocą finansową poprzez system udzielania pożyczek i kredytów. Beata Gryko (Białystok) w referacie nt. Fundacje sakralne Kazimierza Leona Sapiehy. Kontynuacja budowy prestiżu Lwa Sapiehy? wskazała zarówno na religijne motywy, między innymi jako inwestycja w życie wieczne, jak również przejaw ogromnych możliwości finansowych Sapiehów. Liczne fundacje były ściśle związane z koniunkturą gospodarczą i pomagały budować prestiż rodu.

Historii wojskowości dotyczyły referaty Tomasza Zackiewicza (Białystok) Studia nad ochroną majątków szlacheckich przed rabunkiem wojska w XVI wieku, Karola Łopateckiego (Białystok) Wychowanie wojskowe poprzez sztukę w XVI-XVII wieku, Przemysława Gawrona (Warszawa) Relacje pomiędzy dowódcą wojsk kwarcianych a jednostkami magnackimi w pierwszej połowie XVII wieku, na wybranych przykładach, Jacka Kaniewskiego (Katowice) Problem artylerii w laudach i instrukcjach sejmików koronnych za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego.

Obradom pod przewodnictwem prof. Jerzego Urwanowicza, prof. Cezarego Kuklo, prof. Antoniego Mironowicza i prof. Ewy Dubas-Urwanowicz towarzyszyły, nierzadko długotrwałe i burzliwe dyskusje, co było najlepszym potwierdzeniem potrzeby konfrontacji badań podejmowanych w różnych środowiskach naukowych przez historyków epoki nowożytnej.

Podczas konferencji wygłoszono 29 referatów pod względem chronologicznym dotyczących dziejów od XVI wieku do początków XIX. W podsumowaniu prof. Ewa Dubas-Urwanowicz wysunęła postulaty badawcze: ewolucja zmian w prawie w kontekście zmian politycznych, rola polityczna wojsk magnackich, tworzenie wojsk magnackich jako narzędzia prestiżu oraz badania dotyczące pieniądza w aspekcie jego wartości oraz inwestowania i obrotu. Materiały z konferencji będą wydane w ramach wznowionej przez Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk serii wydawniczej Nad społeczeństwem staropolskim-seria nowa. Referenci i organiza-

torzy podjęli inicjatywę organizacji kolejnej konferencji, aby obrady nad społeczeństwem staropolskim stały się tradycją i zostały wpisane na stałe w kalendarz spotkań naukowych.

Dorota Wereda
(Akademia Podlaska, Siedlce)